

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ХРОМЯК Василь Сергійович

**Сучасні пріоритети податкової культури та
податкової грамотності платників податків /
Current Priorities of The Tax Culture and Tax Literacy of
Taxpayers**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма – Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФАм-21
В. С. Хромьяк

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О. В. Петрушка

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРАМОТНОСТІ ПЛАТНИКІВ	5
1.1. Економічна сутність та зміст податкової культури.....	6
1.2. Податкова грамотність як складова фінансової культури населення	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРАМОТНОСТІ ПЛАТНИКІВ В УКРАЇНІ	20
2.1. Оцінювання рівня податкової культури населення та бізнесу	20
2.2. Дослідження інституційної ролі Державної податкової служби.....	28
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРАМОТНОСТІ ПЛАТНИКІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	38
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах трансформації економічної системи України питання підвищення ефективності податкової політики набуває особливої актуальності. Податки виступають ключовим інструментом регулювання соціально-економічних процесів, забезпечення фінансової стабільності та формування ресурсів для функціонування держави. Водночас якість податкової системи значною мірою залежить не лише від нормативно-правового підґрунтя, а й від рівня податкової культури та податкової грамотності платників податків. Саме ці елементи визначають ступінь добровільності сплати податків, сприйняття податкових реформ, рівень тінізації економіки та ефективність комунікації між державою та суспільством.

Податкова культура є складним соціально-економічним феноменом, який охоплює систему знань, установок, мотивацій і поведінкових моделей платників, що формуються під впливом економічних умов, рівня довіри до держави та якості інституційного середовища. Податкова грамотність, у свою чергу, відображає здатність громадян і підприємців орієнтуватися в податковому законодавстві, правильно виконувати податкові зобов'язання та користуватися сучасними цифровими сервісами. Їхня взаємодія формує цілісну основу для успішної імплементації податкової політики та забезпечення зростання рівня податкової відповідальності.

Важливість дослідження податкової культури в Україні зумовлена наявністю низки системних проблем: недостатньою поінформованістю населення, недовірою до податкових органів, складністю податкових процедур, високим рівнем тінізації економіки. Поглиблення податкової грамотності є необхідною умовою не лише для забезпечення належного рівня доходів бюджету, а й для підвищення економічної стійкості держави, особливо в умовах воєнних та післявоєнних викликів, коли роль податків у фінансуванні оборони та відновлення зростає багатократно.

Метою даної кваліфікаційної роботи є дослідження сучасного стану

податкової культури та податкової грамотності платників податків в Україні, визначення ключових проблем їх формування та обґрунтування напрямів підвищення в контексті модернізації податкової політики.

Для досягнення зазначеної мети передбачено розв'язання таких завдань:

- розкрити теоретичні засади формування податкової культури та податкової грамотності;
- проаналізувати сучасний стан та динаміку податкової обізнаності платників в Україні;
- дослідити роль Державної податкової служби України у формуванні сервісної моделі обслуговування;
- виявити ключові проблеми та бар'єри розвитку податкової освіченості;
- запропонувати комплекс практичних рекомендацій щодо посилення податкової культури в умовах цифровізації та реформування податкової системи.

Об'єктом дослідження є процес формування податкової культури та податкової грамотності платників податків.

Предметом дослідження виступають інструменти, механізми та соціально-економічні чинники, що визначають рівень податкової культури та ефективність податкової політики держави.

Інформаційною базою роботи є нормативно-правові акти, дані Державної податкової служби України, аналітичні матеріали міжнародних організацій, наукові публікації, статистичні звіти, результати соціологічних досліджень та офіційні фінансові ресурси.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання: системно-структурний аналіз (для вивчення нормативної бази), статистичний метод (для аналізу динаміки імпорту авто), порівняльно-правовий метод (для зіставлення українського та європейського законодавства), метод моделювання (при розробці алгоритму цифрового розмитнення).

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості

використання розроблених пропозицій органами державної влади при підготовці змін до податкового законодавства.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження були апробовані у вигляді тез доповідей на Всеукраїнських науково-практичних конференціях студентів та молодих вчених: 1) «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (Тернопіль, 2024 р.); 2) Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків (Тернопіль, 2025 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРАМОТНОСТІ ПЛАТНИКІВ

1.1. Економічна сутність та зміст податкової культури

Податкова культура є складним і багатовимірним соціально-економічним явищем, що формується на перетині економічних відносин, правових норм, суспільних цінностей та особистісних переконань платників податків. У найширшому розумінні вона відображає ступінь усвідомленої участі громадян та бізнесу у фінансуванні держави через виконання податкових зобов'язань, а також спосіб їхнього ставлення до податків як інструменту суспільного розвитку. Податкова культура не зводиться до формального дотримання законодавства - вона охоплює внутрішню мотивацію, відчуття справедливості, готовність співпрацювати з державою та довіру до її інституцій.

У сучасних умовах податкова культура набуває особливої ваги, оскільки саме вона забезпечує основу для добровільної та відповідальної поведінки платників. Навіть найкраще розроблене законодавство не гарантує ефективності податкової системи, якщо у суспільстві відсутнє розуміння суспільної ролі податків, а рівень довіри до держави є низьким. Саме тому податкова культура розглядається як ключовий елемент економічної стабільності, важлива складова фінансової культури населення та вагомий чинник економічного розвитку країни.

Зміст податкової культури формується під впливом низки взаємопов'язаних компонентів. Першою її складовою є інформаційно-пізнавальний рівень, який охоплює знання платників про податкові правила, процедури, обов'язки та можливості. Людина, яка розуміє, що саме і чому вона сплачує, менше схильна до ухилення та помилок. В умовах цифровізації особливої ваги набуває здатність користуватися електронними податковими сервісами, читати податкові інструкції та коректно заповнювати звітність.

Другою складовою є ціннісно-мотиваційний компонент, пов'язаний із внутрішніми установками та ставленням громадян до податків. У країнах із розвиненою податковою культурою податок сприймають не як примус, а як внесок у суспільний добробут - оборону, медицину, освіту, інфраструктуру. В Україні такі установки лише формуються, оскільки історично довіра до інституцій була низькою, а тіньова економіка відігравала значну роль. Однак активні реформи та зростання прозорості державних фінансів поступово змінюють ці уявлення.

Третім елементом є поведінкова складова, що виражається у реальних податкових діях платників: своєчасності подання декларацій, повноті сплати податків, використанні легальних інструментів оптимізації, готовності вести діяльність у правовому полі. Поведінкова частина податкової культури є найбільш наочною, оскільки саме вона визначає рівень тінізації, податкової дисципліни та стабільність бюджетних надходжень.

Податкова культура також включає інституційний компонент, пов'язаний із якістю роботи податкових органів. Сприйняття податків громадянами напряду залежить від того, наскільки комфортно, прозоро та передбачувано держава виконує свої функції. Сучасна податкова служба має виступати не каральним органом, а сервісною інституцією, що допомагає платникам виконувати свої зобов'язання. Упровадження електронних кабінетів, автоматизованих перевірок, цифрових послуг значно покращує рівень податкової культури, знижує кількість помилок і конфліктів, а також формує нову модель взаємодії: не «держава проти платника», а «держава разом з платником».

Податкову культуру неможливо розглядати відокремлено від ширших соціально-економічних процесів. На її формування впливають рівень освіти населення, економічний добробут, інституційна довіра, прозорість державних витрат, наявність зрозумілих комунікацій та медіа. У країнах ЄС значна увага приділяється виховній та просвітницькій роботі - від уроків фінансової грамотності у школі до спеціалізованих програм для підприємців. Україна

рухається в цьому ж напрямі, поступово інтегруючи податкову освіту у систему фінансової грамотності й розширюючи можливості доступу до інформації.

Вперше термін «податкова культура» використав у своїй статті «Економія і соціологія податку на прибуток» Йозеф Шумпетер, який зазначив, що «...податкова культура є вираженням людської духовності та творчості, спрямованим на збільшення рівня податкової свідомості суспільства» [2, с.381].

Вітчизняний вчений І. Башинський, виділив сім аспектів, а саме: «...податкова культура як складне системне явище, що охоплює стосунки різних суб'єктів оподаткування; податкова культура за об'єктивними організаційно-правовими критеріями; податкова культура як ознака громадянського суспільства; податкова культура в інституціональному аспекті; податкова культура як відображення загальнолюдської культури; податкова культура як сукупність елементів податкового впливу; податкова культура як прояв взаємовідносин та об'єктивних факторів взаємодії платника податків та органів фіскальної служби» [3, с. 11-12]. Крім цього, ним наведено такі визначення основи податкової культури: «...політична культура – усвідомлення громадянами всієї важливості для держави сплати податків; правова культура – знання своїх прав та обов'язків у процесі їхньої сплати; економічна культура – досконале знання та безумовного виконання податкового законодавства та підзаконних нормативно – правових актів; фінансова культура – своєчасне подання бухгалтерської та податкової звітності» [4].

А. Василенко трактує, що: «...податкова культура – це рівень розвиненості податкових відносин, які ґрунтуються на професіоналізмі, відповідальності, правових знаннях представників законодавчої і виконавчої влади, що забезпечує відповідну соціально-активну і культурно-етичну поведінку платників податків...» [5].

На думку науковця, В. Андрущенко вважає, що «...податкова культура – різновид культури грошових відносин, форма прикладної, утилітарної етики, що передбачає конкретні процедури і правила, які відрізняють правильне від неправильного, моральне від аморального» [6 с. 13–17].

Наукові діячі вітчизняної податкової школи трактують: «...Податкова культура визначається через категорії, що охоплюють майже всі явища процесів оподаткування, специфіку фіскальних правовідносин, виступаючи засобом людської діяльності в податковій сфері, та складається з сукупності таких елементів: податкових знань (інтелектуальний зріз); власних оцінок механізмів оподаткування та суспільних настанов, упевненості в необхідності та соціальній корисності законів і підзаконних актів (емоційно-психологічний зріз); реальної поведінки суб'єктів господарювання, уміння користуватися правовим інструментарієм: законами та іншими нормативно-правовими актами у практичній діяльності (поведінковий зріз)» [7].

Податкова культура є складним соціально-економічним явищем, що поєднує в собі такі елементи: законодавчі та інші нормативно-правові акти з одного боку та загальноприйняті традиції сплати податків, їх нарахування, моральна поведінка самих платників – з іншого (рис. 1.1).

В. Мельник визначає, що: «...податкова культура – складається з податків та зборів, які мають визначені принципи, порядок та функції процесів оподаткування» [11, с. 8].

Рис. 1.1 Складові податкової культури [11]

Подана схема узагальнює структуру податкової культури як багаторівневого соціально-економічного явища, демонструючи, що її формування ґрунтується на взаємодії кількох ключових блоків: податкової системи, суб'єктів оподаткування та загальнонаціональної культури. Кожен із цих блоків взаємодіє між собою та забезпечує цілісність податкової поведінки суспільства.

Перший блок, розташований ліворуч, відображає видову структуру податків і зборів, яка виступає основою для формування у платників розуміння природи податкової системи. Податки поділяються на загальнодержавні та місцеві, що підкреслює багаторівневий характер фінансових зобов'язань громадян і бізнесу. Ці дві групи визначають, у які бюджети спрямовуються податкові надходження та які функції вони фінансують, формуючи у платників базове уявлення про роль податків у державному та місцевому розвитку.

Центральна частина схеми ілюструє суб'єктний склад оподаткування, який охоплює як державні органи, так і самих платників та їхніх представників. Державні органи виконавчої і законодавчої влади забезпечують нормативне регулювання податкових відносин і здійснюють адміністрування податків. Платники та їхні представники, у свою чергу, є активними учасниками податкового процесу, від рівня їхньої свідомості, компетентності та відповідальності залежить якість податкових надходжень, дотримання законодавства та загальний стан податкової дисципліни.

У цілому схема демонструє, що податкова культура — це не тільки знання про податки, а комплексне явище, яке включає правові, поведінкові, інституційні та ціннісні елементи. Її формування відбувається на перетині державної політики, громадянської відповідальності та загального рівня соціально-економічної просвіти суспільства. Такий підхід підкреслює, що ефективна податкова система ґрунтується не лише на законах, а й на рівні довіри, культури та обізнаності громадян.

Таблиця 1.1.

**Опис психологічних рис поведінки фахівців податкових
органів [18, 19]**

Риси характеру працівників податкової служби	Типові прояви поведінки працівників у спілкуванні з платниками податків	Основні завдання етики працівників ДПС
Тактовність і лаконічність	<ul style="list-style-type: none"> - аргументована та стисла розмова - надавати перевагу діалогу, а не монологу - намагатися погоджуватись, а не заперечувати 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищувати довіру і впевненість суспільства в його етичних діях. 2. Узаконити накладення санкцій за неетичну поведінку 3. Зменшити кількість неетичних вчинків шляхом їх осуду та покарання за них. 4. Виховувати чуйність та підвищувати підготовленість працівників ДПС до ухвалення більш етичних варіантів рішень. 5. Долати невпевненість у виборі між етичною та неетичною поведінкою. 6. Розвивати здібності та вміння аналізувати етичний і вартісний результат своєї діяльності. 7. Допомогти працівникам ДПС у вирішенні дилем співвідношення етики вчинку і власного інтересу. 8. Підвищувати моральний і психологічний розвиток державних службовців
Ввічливість	<ul style="list-style-type: none"> - звертаючись до конкретного відвідувача, враховувати його стать, вік, манеру спілкування; - не вживати жаргонних слів і виразів, завжди уникати лайки; - м'яко заперечувати; спілкування з відвідувачем закінчувати подякою 	
Емоційна стриманість	<ul style="list-style-type: none"> - дати відвідувачеві змогу подискутувати; - висловити захоплення логікою платника податків; - уникати категоричності. 	
Толерантність	<ul style="list-style-type: none"> - сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних; - адекватно реагувати на особливості поведінки та способу життя платників податків; - демонструвати терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань тощо. 	
Компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - підтримувати впевненість у своїй компетентності і в компетентності платника податків; - вміло демонструвати навички і здібності набуті під час навчання, професійної підготовки. 	

Представлена таблиця узагальнює ключові риси працівників податкової служби та конкретні прояви їхньої поведінки у взаємодії з платниками податків, а також окреслює основні завдання етики працівників ДПС. Вона демонструє, що ефективність роботи податкової служби залежить не лише від

професійних знань, а й від рівня комунікаційної культури, емоційної врівноваженості та здатності будувати довірливі відносини з громадянами.

У першій колонці подано базові особистісні характеристики, необхідні для податківців: тактовність, ввічливість, емоційна стриманість, толерантність і компетентність. Друга колонка розкриває, як ці риси проявляються на практиці — через аргументоване спілкування, повагу до співрозмовника, уникнення агресії чи категоричності, здатність слухати й адекватно реагувати на поведінку людей, а також демонструвати фаховість.

Третя колонка систематизує основні завдання професійної етики працівників ДПС: підвищення довіри суспільства, запобігання неетичній поведінці, виховання культури службових взаємин, удосконалення вміння приймати етичні рішення, розвиток професійних навичок, а також підтримка морального й психологічного розвитку держслужбовців.

У цілому таблиця підкреслює, що етична поведінка й комунікативні навички податківців є важливим чинником ефективності податкового адміністрування та формування позитивного ставлення громадян до податкової служби.

Таким чином, податкова культура є багатоаспектною системою, що поєднує знання, цінності, поведінкові установки та інституційні умови. Її економічна сутність полягає у забезпеченні добровільної та свідомої участі платників у формуванні бюджету та підтримці економічного розвитку держави. Чим вищим є рівень податкової культури, тим ефективніше функціонує податкова система, тим нижчий рівень тінізації та більша стійкість фінансової сфери. Саме тому формування податкової культури сьогодні є не лише освітнім чи інформаційним завданням, а стратегічним пріоритетом державної політики, що визначає можливості модернізації податкової системи та забезпечення довгострокового розвитку країни.

1.2. Податкова грамотність як складова фінансової культури населення

Податкова грамотність є важливою складовою загальної фінансової культури суспільства та одним із чинників, що визначають якість економічної поведінки громадян. У сучасних умовах вона набуває особливого значення, адже рівень обізнаності населення у сфері оподаткування безпосередньо впливає на фінансову стабільність держави, прозорість економічних процесів та ступінь інтеграції країни у глобальний економічний простір.

У найширшому розумінні податкова грамотність охоплює здатність людини орієнтуватися у податковому законодавстві, розуміти природу та функції податків, правильно виконувати податкові обов'язки та користуватися правами платника. Це не лише знання ставок чи строків сплати - це розуміння того, як працює податкова система та яку роль вона відіграє у житті суспільства. Людина, яка володіє такими знаннями, сприймає податки не як примусовий тягар, а як інструмент розвитку держави й механізм формування суспільних благ.

Податкова грамотність тісно пов'язана із загальною фінансовою культурою, адже податкові рішення - це частина ширших фінансових рішень, які громадяни приймають у повсякденному житті: від вибору форми працевлаштування до планування сімейного бюджету чи відкриття власної справи. Люди, які розуміють основи оподаткування, більш відповідально ставляться до фінансових операцій, критично оцінюють ризики та уникають шахрайських схем, що зменшує рівень тінізації економіки.

Одним із ключових елементів податкової грамотності є інформаційна доступність. У країнах із розвиненою податковою культурою податкові органи активно пояснюють зміни в законодавстві, надають консультації, створюють зрозумілі онлайн-сервіси. В Україні ситуація поступово змінюється: цифровізація державних послуг, запуск електронного кабінету платника,

автоматизація багатьох процесів значно знижують бар'єри для громадян. Однак наявність інструментів не гарантує їхнього правильного використання - тому важливою стає системна просвітницька робота.

Ще одним аспектом податкової грамотності є усвідомлення своїх прав. Громадяни мають не лише обов'язки, а й можливість отримувати податкові знижки, пільги, повертати надміру сплачені суми, оскаржувати неправомірні рішення контролюючих органів. Володіння цими знаннями формує у платників відчуття справедливості та рівності перед законом, а отже - підсилює довіру до податкової системи.

Важливо також підкреслити, що податкова грамотність - це не одноразовий навик, а процес, який формується протягом усього життя. Змінюється законодавство, з'являються нові форми підприємництва, цифрові платформи, електронні сервіси, що вимагають постійного оновлення знань. Тому роль держави, освітніх установ і громадських ініціатив полягає не тільки у разовому навчанні, а у створенні сталого інформаційного середовища, де будь-який платник може легко отримати відповіді на свої питання.

Результативність роботи податкових органів значною мірою визначається якістю їхньої взаємодії з платниками податків. У сучасних умовах платники фактично виступають партнерами держави, адже саме їхні податкові надходження формують основну частину бюджетних ресурсів. Тому особливо важливо забезпечити їм зрозумілі та доступні роз'яснення щодо юридичних процедур і норм законодавства. Податкове право часто є складним і неоднозначним для пересічного громадянина, тож ефективна комунікація та пояснення з боку податкових органів стають необхідною умовою формування довіри та підвищення якості податкової дисципліни.

Для того, щоб розглянути інституціональні основи організації податкової культури перш за все необхідно визначити структуру її системи формування (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Складові податкової культури за рівнями прояву і суб'єктами впливу [26]

<i>Рівні реалізації – суб'єкти</i>	<i>Платники податків</i>	<i>Контролюючі органи</i>	<i>Держава</i>
Індивідуальний рівень (мікро)	Інтеріоризація індивідом соціальних структур (габітус)	Поведінкові паттерни та диспозиції	Норми громадянського суспільства
Соціальний рівень	Соціальний капітал	Культура діяльності податкових органів	Суспільна довіра
Державний або соціетальний рівень (макро)	Податкова мораль	Політика в сфері адміністрування податків	Податкова політика

Подана таблиця відображає багаторівневу структуру формування податкової культури, демонструючи, що вона виникає не лише на рівні окремої особи, а й у широкому соціальному та державному контекстах. У таблиці виділено три рівні реалізації — індивідуальний, соціальний та державний, кожен з яких має свої особливості та учасників.

На індивідуальному рівні (мікро) податкова культура формується через внутрішнє засвоєння людиною норм і правил соціального середовища — так звану інтеріоризацію соціальних структур або «габітус». З боку контролюючих органів на цьому рівні важливими є поведінкові установки й моделі взаємодії працівників податкової служби з громадянами. Держава ж задає загальні рамки через норми громадянського суспільства, які визначають етичні й правові орієнтири індивіда.

Соціальний рівень охоплює взаємодію груп, спільнот та інституцій. Для платників податків він проявляється у формуванні соціального капіталу — довіри, участі, готовності до співпраці та взаємної відповідальності у сплаті податків. Контролюючі органи на цьому рівні відображають себе через якість своєї діяльності та внутрішню професійну культуру. З боку держави фундаментальним фактором виступає суспільна довіра, яка визначає, наскільки легітимною та справедливою громадяни сприймають податкову систему.

На державному або суспільному рівні (макро) податкова культура трансформується у загальнонаціональні принципи та стратегії. Для платників податків це проявляється у формуванні податкової моралі — готовності виконувати податкові зобов'язання не лише з примусу, а й із розуміння суспільної користі. Контролюючі органи на цьому рівні відповідають за вироблення і реалізацію політики адміністрування податків, що включає прозорість процедур, ефективність сервісів та відповідність міжнародним стандартам. Держава ж визначає базові правила функціонування системи через формування податкової політики, яка задає орієнтири для всіх учасників податкових відносин.

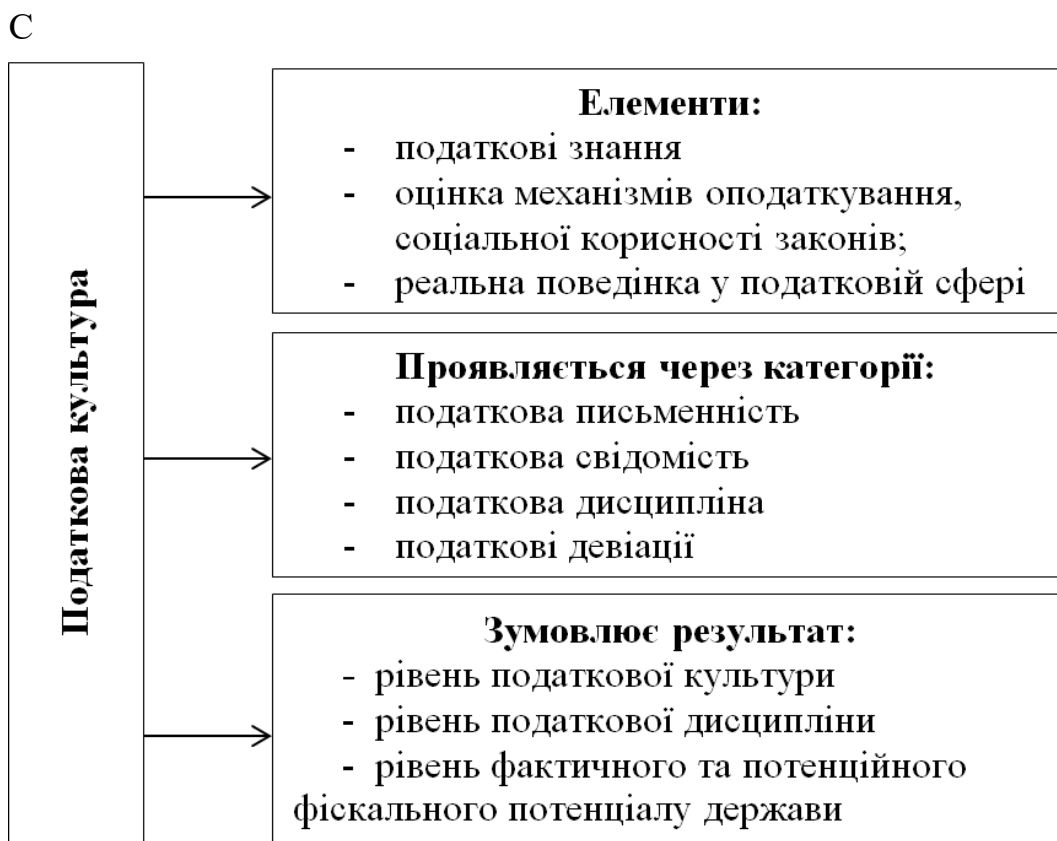

Рис. 1.3. Основні елементи податкової культури [22]

Нижче подаю гуманізований, логічно структурований і науково коректний опис рисунка, придатний для включення до теоретичного розділу кваліфікаційної роботи.

Представлена схема відображає логічну структуру податкової культури та

демонструє, як вона формується, через які категорії проявляється та які результати зумовлює для держави й суспільства. Рисунок поєднує три ключові блоки, що послідовно пояснюють зміст цього явища.

У першому блоці окреслено елементи податкової культури, тобто її внутрішнє наповнення. Він включає податкові знання, уміння громадян оцінювати механізми оподаткування та розуміти соціальну значущість податкових законів. Важливою складовою тут є і реальна поведінка платників — те, як вони фактично виконують податкові обов'язки, дотримуються вимог законодавства та взаємодіють із податковими органами.

Другий блок демонструє, через які категорії проявляється податкова культура у повсякденному житті. Серед таких проявів — податкова писемність, що відображає рівень обізнаності та здатність працювати з податковими документами; податкова свідомість, яка стосується ставлення громадян до податків та їхньої готовності добровільно виконувати податкові зобов'язання; податкова дисципліна як фактична відповідальність за своєчасну та повну сплату податків. Окремо виділено податкові девіації — відхилення у поведінці платників, що порушують законодавчі норми, як прояв низької податкової культури.

Третій блок пов'язаний із результатами, які зумовлює рівень податкової культури. До них належать загальний рівень податкової культури в суспільстві, якість податкової дисципліни, а також фактичний і потенційний фіскальний потенціал держави. Іншими словами, висока податкова культура створює умови для стабільного наповнення бюджету, зниження тіньової економіки, підвищення довіри до державних інституцій та ефективного функціонування податкової політики.

У цілому рисунок наочно показує, що податкова культура — це не абстрактне поняття, а система конкретних знань, оцінок і поведінкових моделей, які впливають як на окремого платника, так і на економічний стан держави.

Таким чином, податкова грамотність є ключовим елементом фінансової

культури населення, що визначає рівень його економічної відповідальності та здатності усвідомлено взаємодіяти з державою. Чим вищий рівень податкової грамотності, тим ефективніше працює податкова система, тим нижчий рівень конфліктів між платниками й органами влади та тим більше можливостей створюється для сталого розвитку країни. У цьому контексті формування податкової грамотності стає не лише освітнім завданням, а стратегічною умовою успішної трансформації української економіки.

Встановлено, що податкова культура формується на трьох рівнях — індивідуальному, соціальному та державному — і включає в себе як особистісні характеристики платників, так і якість роботи податкових органів та ефективність державної податкової політики. На індивідуальному рівні ключовими чинниками виступають податкові знання, усвідомлення соціальної значущості податків, внутрішня мотивація та реальна податкова поведінка. На соціальному рівні визначальну роль відіграють довіра до інституцій, соціальний капітал і професійна культура податкових служб. На державному рівні — податкова політика, прозорість законодавства та прогнозованість дій держави.

Податкова грамотність, як складова фінансової культури населення, є фундаментом податкової культури. Вона визначає здатність громадян орієнтуватися у податкових правилах, використовувати електронні сервіси, розуміти свої права та обов'язки, приймати відповідальні фінансові рішення. Підвищення податкової грамотності сприяє зміцненню податкової дисципліни, зменшенню тіньової економіки та формуванню партнерських відносин між платниками і державою.

Аналіз структурних елементів податкової культури дав змогу визначити, що її прояви відображаються через податкову свідомість, писемність, дисципліну та поведінкові моделі платників. Водночас рівень податкової культури безпосередньо впливає на фіскальний потенціал держави, ефективність адміністрування податків і ступінь легітимності податкової системи в очах суспільства.

Узагальнюючи теоретичні положення розділу, можна стверджувати, що податкова культура є важливим індикатором зрілості економічних відносин у країні та критичним фактором успіху податкових реформ. Її розвиток потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення податкової освіти, підвищення якості комунікацій між державою та платниками, забезпечення прозорості законодавства та розвиток сервісної моделі діяльності податкових органів. Формування високого рівня податкової культури є необхідною умовою стабільності державних фінансів і сталого соціально-економічного розвитку України.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРАМОТНОСТІ ПЛАТНИКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінювання рівня податкової культури населення та бізнесу

Оцінювання рівня податкової культури є важливим елементом аналізу функціонування податкової системи, адже саме від податкової поведінки громадян і підприємств значною мірою залежить стабільність бюджетних надходжень, рівень тінізації економіки та ефективність реалізації державної політики. Податкова культура в цьому контексті постає як сукупність знань, ціннісних орієнтирів та реальних дій платників, що визначають їх ставлення до оподаткування та відповідальність за виконання податкових зобов'язань.

Для населення рівень податкової культури оцінюється передусім через поєднання трьох аспектів:

1. податкових знань,
2. податкової свідомості,
3. податкової поведінки.

Знання передбачають розуміння базових норм законодавства, уміння працювати з податковими документами та здатність використовувати електронні сервіси. Податкова свідомість відображає ставлення громадян до обов'язку сплачувати податки, розуміння соціальної значущості бюджетних надходжень, а також рівень довіри до держави. Поведінковий компонент проявляється у своєчасності декларування доходів, невикористанні тіньових схем, дотриманні правил реєстрації підприємницької діяльності.

Важливу роль відіграє цифрова грамотність населення, оскільки дедалі більша частина податкових процесів переноситься в електронну площину. Дослідження показують, що саме брак цифрових навичок часто стає бар'єром у коректному та своєчасному виконанні податкових процедур, що, відповідно, впливає на загальний рівень податкової культури.

Для бізнесу оцінювання податкової культури має ширший і більш комплексний характер. Воно включає:

прозорість ведення фінансової звітності;

дотримання податкової дисципліни;

якість взаємодії з контролюючими органами;

використання легальних методів оптимізації оподаткування;

готовність діяти відповідно до законодавства навіть в умовах економічної нестабільності.

Особливо важливим індикатором є рівень тінізації бізнес-процесів, що прямо відображає рівень податкової культури підприємницького сектору. Наявність виплат «у конвертах», приховування реальних оборотів та неофіційне ведення діяльності свідчать про низький рівень довіри до держави та негативно впливають на фіскальну стабільність.

На формування податкової культури бізнесу впливають і інституційні фактори: передбачуваність податкової політики, прозорість процедур, якість сервісу контролюючих органів. Чим вищий рівень довіри до інституцій, тим нижча мотивація підприємств до ухилення від оподаткування та використання тіньових механізмів.

У цілому оцінювання рівня податкової культури населення та бізнесу дозволяє виявити ключові проблеми й бар'єри, які перешкоджають нормальному функціонуванню податкової системи. До таких проблем належать: недостатня обізнаність громадян у сфері оподаткування, низький рівень фінансової та цифрової грамотності, слабка комунікація держави з платниками, а також складність законодавства та високий рівень регуляторного навантаження на бізнес.

Загалом якість податкової культури стає індикатором того, наскільки ефективно працює податкова політика в країні. Високий рівень культури серед населення і підприємств сприяє зростанню податкової дисципліни, стабілізації бюджетних надходжень, підвищенню конкурентоспроможності бізнесу та

посиленню довіри до державних інституцій. Це підтверджує необхідність системного підходу до її вимірювання та врахування у процесі формування податкової стратегії держави.

Оцінювання податкової культури має здійснюватися комплексно, з урахуванням як суб'єктивних (свідомість, ставлення), так і об'єктивних (поведінка, показники дисципліни) характеристик. У теорії та практиці виокремлюють кілька груп методів.

1. Соціологічні методи. Використовуються для дослідження ставлення населення та підприємців до податків. Основні інструменти:

- анкетування щодо рівня довіри до податкових органів;
- опитування про сприйняття справедливості податкової системи;
- оцінка мотивації щодо добровільної сплати податків;
- виявлення готовності користуватися легальними схемами замість «тіні».

Такі методи дозволяють оцінити податкову свідомість, цінності, соціальні установки.

2. Поведінкові методи. Базуються на фактичних діях платників.

Ключові індикатори:

- своєчасність подання декларацій;
- відсутність/частота донарахувань;
- динаміка офіційного працевлаштування;
- обсяг операцій у безготівковому секторі;
- частка бізнесів, які працюють легально.

Ця група методів дозволяє оцінити податкову дисципліну.

Застосовуються для оцінки рівня прозорості бізнесу та економічних ризиків.

До показників входять:

- співвідношення офіційних доходів та фактичного обсягу діяльності;
- частка підприємств, що використовують оптимізаційні схеми;
- рівень податкового навантаження відносно галузі;
- структура та достовірність податкової звітності.

Це дає розуміння реальної податкової поведінки підприємств.

Створюються шляхом узагальнення попередніх методів.

Часто використовують:

- Індекс податкової культури (дослідження міжнародних фінансових організацій);
- Індекс економічної свободи (містить податкові критерії);
- Індекс тіньової економіки (Київська школа економіки, CASE);
- OECD Tax Morale Indicators.

Після запровадження в Україні воєнного стану згідно з Указом Президента № 64/2022 було встановлено мораторій на проведення більшості видів податкових перевірок. Упродовж 2022–2023 років Верховна Рада поступово вносила зміни до Податкового кодексу, поетапно послаблюючи ці обмеження. Наприкінці 2023 року ухвалено Закон України від 9 листопада 2023 року № 3453-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок», яким мораторій офіційно скасовано. Відтоді податкові перевірки були повністю відновлені.

Упродовж 2024 року продовжувала діяти норма Податкового кодексу, запроваджена Законом України від 30 червня 2023 року № 3219-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану». Ці положення передбачали звільнення платників податків від штрафних санкцій та пені за умови сплати протягом 30 календарних днів суми податкового зобов'язання, визначеної за результатами документальних перевірок, які були відновлені або розпочаті після 1 серпня 2023 року та проводилися до моменту припинення чи скасування воєнного або надзвичайного стану.

Застосування цієї норми сприяло зменшенню фіскального тиску на бізнес і допомогло підприємцям адаптуватися до роботи в умовах воєнного часу. Вона також дозволила скоротити кількість спорів та оскаржень результатів податкових перевірок і водночас забезпечила надходження до бюджету сум податкових зобов'язань, несплата яких була виявлена під час таких перевірок.

У 2024 році підрозділи податкового аудиту провели 2 302 планові перевірки, що перевищує показник 2023 року на 307% (або у 4 рази більше від 566 перевірок). Водночас кількість позапланових документальних перевірок становила 12 136, що на 18% менше показника попереднього року (14 736). Кількість фактичних перевірок, навпаки, зросла: у 2024 році їх проведено 35 336, що становить приріст на 34% (порівняно з 26 316 у 2023 році). Крім того, було проведено 984 зустрічні звірки юридичних осіб, що на 52% більше, ніж у попередньому році (647).

Рис. 2.1. Кількість перевірок та донарахувань серед платників податків [41]

Представлений рисунок демонструє динаміку податкових перевірок та сум донарахувань за результатами таких перевірок у 2023–2024 роках. Візуалізація складається з двох великих блоків: кількість проведених перевірок та обсяги донарахованих податкових зобов'язань. У 2024 році загальна кількість перевірок зросла на 20% порівняно з попереднім роком: 2023 рік — 41 618 перевірок, 2024 рік — 49 774 перевірки. Графік детально показує структуру за видами перевірок: Планові перевірки збільшилися з 566 у 2023 році до 2 302 у 2024 році, що становить приріст понад 300%. Позапланові перевірки, навпаки, скоротилися з 14 736 до 12 136, тобто на 18%. Фактичні перевірки

продемонстрували помітне зростання — з 26 316 у 2023 році до 35 336 у 2024 році, що становить приріст на 34%. Таким чином, структура перевірок змінилася: зменшилась кількість позапланових перевірок, але істотно зріс обсяг планових та фактичних.

Друга частина рисунка ілюструє значне зростання донарахованих податкових зобов'язань, загалом — на 170%: 2023 рік — 45 940,8 млн грн, 2024 рік — 123 765,2 млн грн. Структурно приріст виглядає так: Планові перевірки забезпечили найбільший стрибок: з 23 835,9 млн грн до 89 543,3 млн грн — це зростання більш ніж у 3,7 раза. Позапланові перевірки також продемонстрували приріст: з 20 353,1 млн грн до 30 584,4 млн грн, що становить +50%. Фактичні перевірки показали помірний приріст — з 1 751,8 млн грн до 3 637,5 млн грн, тобто вдвічі більше, ніж роком раніше [41].

Попри зменшення позапланових перевірок, загальна ефективність контролю зросла, що відображається у суттєвому збільшенні донарахувань. Особливо показовим є різке зростання результатів планових перевірок, які стали ключовим джерелом додаткових бюджетних надходжень.

Рис. 2.2. Зафіксовані правопорушення у податковій сфері у 2024 році, млн., грн. [41]

Нижче подаю гуманізований, чіткий і структурований опис поданої діаграми, який підходить для аналітичного розділу кваліфікаційної роботи.

Рисунок відображає структуру донарахованих податкових зобов'язань за

результатами перевірок, проведених податковими органами. Кожен сектор кругової діаграми показує частку певного податку або платежу в загальному обсязі донарахувань. Це дозволяє зрозуміти, у яких напрямках виявляється найбільше порушень та де держава отримує найбільші додаткові надходження.

Це найбільший сектор діаграми, що свідчить про значні порушення або ризики у сфері прибуткового оподаткування бізнесу. Саме цей податок формує основну частину донарахувань. Друга за обсягом група. ПДВ традиційно залишається податком із найвищими ризиками ухилення, тому не дивно, що він посідає значну частку у структурі донарахувань. Акциз є важливою складовою для державного бюджету, а значні донарахування свідчать про контроль за обігом підакцизних товарів (алкоголь, тютюн, паливо). Інші податкові надходження: Екологічний податок — 733,6 млн грн, Рентна плата — 623,7 млн грн, Податок на майно — 311,2 млн грн, Єдиний податок — 51,9 млн грн. Інші платежі — 30,0 млн грн.

Найбільше донарахувань припадає на податок на прибуток та ПДВ, що підтверджує їхню ключову роль у податковій системі та складність адміністрування. Значні суми у сфері акцизів та ЗЕД свідчать про пріоритетність контролю над високоризиковими секторами економіки. Виявлені штрафні санкції у сфері грального бізнесу демонструють актуальність перевірок цього ринку та його потенціал щодо наповнення бюджету.

Рис. 2.3. Заходи щодо легалізації заробітної плати в Україні [41]

Рисунок ілюструє масштаби виявлених порушень трудового законодавства, пов'язаних із використанням неоформлених працівників, у динаміці за 2023–2024 роки. Візуалізація дозволяє побачити, наскільки поширеною залишається проблема тіньової зайнятості та які результати дає робота контролюючих органів.

У 2023 році контролюючими органами було зафіксовано: 5 653 випадки неоформленої праці. Унаслідок перевірок 4 121 особа оформила трудові відносини офіційно. Це означає, що переважна частина роботодавців після втручання податківців погодилася легалізувати працівників, що позитивно впливає на соціальний захист людей і надходження до бюджетів.

У 2024 році показники суттєво зросли: Виявлено 11 136 випадків неоформлених працівників — майже удвічі більше, ніж у 2023 році. Під час фактичних перевірок 7 285 осіб були офіційно оформлені на роботу. Це може свідчити як про активізацію перевірок, так і про збільшення масштабів тіньової зайнятості в умовах економічних викликів воєнного часу.

Рисунок показує, що проблема неоформленої праці залишається гострою. Протягом лише двох років кількість виявлених неоформлених працівників зросла більш ніж удвічі. Водночас позитивною тенденцією є те, що значна частина роботодавців після фактичних перевірок погоджується легалізувати трудові відносини. Це важливий крок для захисту прав працівників, забезпечення соціальних гарантій та збільшення податкових надходжень.

2.2. Дослідження інституційної ролі Державної податкової служби

Інституційна роль Державної податкової служби України (ДПС) є ключовою для формування ефективного податкового середовища, забезпечення стабільного наповнення бюджетів та підтримання збалансованих взаємовідносин між державою й платниками податків. Як центральний орган виконавчої влади, ДПС виконує не лише контрольні функції, а й виступає важливим учасником суспільних процесів — носієм податкової політики, провідником реформ, генератором сервісів для громадян та бізнесу.

1. ДПС як інституція публічного адміністрування. Насамперед Державна податкова служба має чітко визначений мандат — адмініструвати податки та збори відповідно до законодавства. Однак сучасні умови, особливо в контексті воєнного стану, значно розширили її роль. Вона стала важливим стабілізуючим елементом державних фінансів, адже саме від ефективної роботи служби залежить безперебійне надходження коштів, необхідних для оборонних, соціальних і відновлювальних потреб держави. ДПС виконує функцію інституційного координатора між державою та суспільством, забезпечуючи прозорість процедур, справедливість контролю й доступність податкових сервісів.

2. Сервісна функція та розвиток цифрових послуг. За останні роки ДПС змінила підхід до взаємодії з платниками: акцент змістився з каральних механізмів на сервісність і партнерство.

Серед ключових напрямів:

- впровадження електронного кабінету платника;
- розвиток цифрових сервісів для подання звітності;
- автоматизація ризикових операцій і електронних перевірок;
- спрощення процедури комунікації між платником та інспектором.

Ці кроки суттєво зменшили адміністративний тиск, скоротили кількість бюрократичних бар'єрів і покращили доступність податкової інформації.

3. Контрольна та наглядова функція. Контроль залишається одним із центральних елементів діяльності ДПС. Його ключова мета — забезпечення дотримання податкового законодавства та рівних умов ведення бізнесу. Особливий акцент робиться на:

- виявленні тіньової діяльності;
- боротьбі з неоформленою зайнятістю;
- аналізі ризикових операцій у ПДВ;
- протидії махінаціям у сфері ЗЕД;
- проведенні фактичних і документальних перевірок.

При цьому контрольна діяльність дедалі більше набуває аналітичного характеру: використовується ризик-орієнтований підхід, автоматизована перевірка даних, електронні зіставлення.

4. Комунікаційна та просвітницька роль. Важливою частиною інституційного впливу ДПС є формування податкової культури. Податкова служба активно роз'яснює норми законодавства, організовує консультації, проводить інформаційні кампанії, оновлює інструктивні матеріали та керівництва. Підвищення податкової грамотності платників є стратегічним напрямом, оскільки обізнаний платник — це платник, який частіше виконує свої обов'язки добровільно та без конфліктів з державою.

5. Аналітична та стратегічна роль у податковій політиці. ДПС також відіграє роль аналітичного центру, який:

- моніторить стан податкових надходжень;
- формує прогнозні показники;
- визначає сфери найбільших ризиків;
- пропонує зміни до податкового законодавства;
- бере участь у формуванні стратегічних документів з податкової політики.

У період воєнного стану ця функція стала особливо важливою, адже точний аналіз податкового середовища дає змогу державі оперативно реагувати на економічні виклики.

Дослідження інституційної ролі ДПС показує, що сьогодні цей орган виконує значно ширший спектр функцій, ніж просто адміністрування податків, а саме є:

- фінансовим стабілізатором держави,
- сервісним центром для платників,
- контролюючою інституцією,
- комунікаційним та освітнім майданчиком,
- аналітичним партнером уряду.

Ефективність ДПС має прямий вплив на податкову культуру населення та бізнесу, рівень довіри до держави та стійкість бюджетної системи в умовах воєнних і післявоєнних викликів.

Рис. 2.4. Стан щодо припинення кількості платників податків [41]

Рисунок ілюструє ключові показники ефективності перевіркової роботи податкових органів у динаміці за 2023–2024 роки. Порівняльна візуалізація дозволяє оцінити, як змінилася результативність перевірок, обсяги донарахувань та вплив цих процесів на наповнення бюджету.

Кількість перевірок у 2024 році дещо зменшилася, проте це не завадило суттєвому зростанню їх результативності. Сума донарахованих податків у 2024 році зросла майже -втричі-, що свідчить про більш точне визначення ризиків, підвищення аналітичних можливостей та покращення якості контролю.

Хоча показник зменшення збитків у 2024 році нижчий, це може означати, що підприємства стали рідше штучно формувати збитковість або що податкові органи зосередилися на інших ризикових напрямках.

Падіння цього показника може свідчити про зменшення спроб занижувати податкові зобов'язання через завищені податкові кредити. Середній показник зменшився, що може пояснюватися збільшенням загальної суми донарахувань при приблизно незмінній кількості перевірок — зросла загальна результативність, але деталізація стала ширшою.

У 2024 році обсяг реальних надходжень до бюджету за підсумками перевірок зріс більш ніж на -55%, що підкреслює важливість перевіркової роботи у забезпеченні стабільності державних фінансів.

Ці тенденції свідчать про зміцнення аналітичних механізмів ДПС, вдосконалення ризик-орієнтованого підходу та підвищення результативності податкового контролю в умовах воєнної економіки.

Рис. 2.5. Нарахування та сплата пені з 2020 по 2024 роки в Україні [41]

Рисунок демонструє динаміку нарахованої та сплаченої пені за порушення податкового законодавства протягом 2020–2024 років. Наведені показники дозволяють оцінити не лише масштаби порушень, а й рівень фактичного виконання податкових зобов'язань після застосування фінансових санкцій.

Найбільш різке зростання спостерігається у 2024 році, коли нарахована пеня збільшилася майже у п'ять разів порівняно з 2023 роком. Це може бути наслідком посилення контролю, збільшення кількості виявлених порушень або застосування санкцій у сферах із високими ризиками.

Попри значне збільшення нарахувань у 2024 році, фактична частка сплаченої пені суттєво зменшилась — лише 8,2%. Це свідчить про ускладнення фінансового стану платників або тривалі процеси оскарження та відстрочення сплати санкцій.

Нарахована пеня демонструє стабільне й дуже швидке зростання — особливо у 2023–2024 роках. Рівень сплати не відповідає темпам нарахувань, що створює ризики накопичення боргів. Найвищий відсоток виконання спостерігався у 2022 році (28,3%). Найнижчий — у 2024 році (8,2%), що може свідчити про економічні труднощі бізнесу в умовах війни або про специфіку законодавчих змін, які дозволяють відтермінувати сплату санкцій.

Загалом рисунок демонструє, що податкова система виявляє дедалі більше порушень, але фактична сплата пені зростає значно повільніше, ніж обсяги нарахувань. Така диспропорція може бути викликом для державного бюджету та сигналізує про те, що ефективність стягнення фінансових санкцій потребує подальшого вдосконалення. У 2024 році особливо помітно, що різке збільшення штрафних нарахувань не трансформується у відповідні бюджетні надходження.

Представлена діаграма відображає структуру звернень платників податків до органів ДПС за тематичними напрямками. Кругова діаграма дозволяє оцінити, які питання найчастіше турбували громадян та бізнес упродовж звітного періоду, та визначити напрями, що потребують додаткового роз'яснення й покращення сервісного обслуговування див. рис. 2.6.

Дані подано у відсотковому співвідношенні та абсолютних показниках, що дозволяє бачити як обсяг звернень, так і їхню частку в загальній структурі.

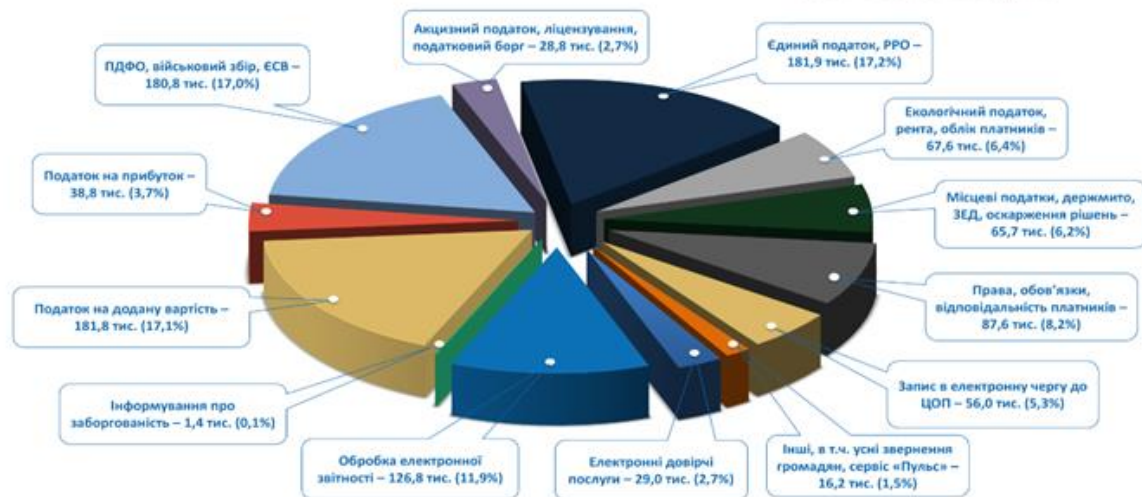

Рис. 2.6. Тематика звернень до контакт-центру ДПС у 2024 році [41]

Питання щодо ПДВ традиційно посідають провідне місце. Це пов'язано зі складністю адміністрування цього податку, регламентами реєстрації податкових накладних та частими змінами законодавства. Податок на додану вартість (ПДВ) — 181,8 тис. звернень (17,1%).

Високий обсяг звернень свідчить про активність малого бізнесу та потребу у постійних консультаціях щодо застосування касових апаратів, правил обліку та звітності. Єдиний податок, РРО — 181,9 тис. звернень (17,2%)

ПДФО, військовий збір, ЄСВ — 180,8 тис. звернень (17,0%). Це вказує на значну кількість питань щодо оподаткування доходів фізичних осіб та нарахування внесків під час дії воєнного стану.

Обробка електронної звітності — 126,8 тис. (11,9%). Висока частка звернень підтверджує важливість цифрових сервісів та потребу користувачів у їхньому технічному супроводі. Права та обов'язки платників, відповідальність — 87,6 тис. (8,2%)

Показує зростання зацікавленості платників у правових аспектах взаємодії з державою. Запис в електронну чергу до ЦОП — 56,0 тис. (5,3%). Це може сигналізувати про перевантаження фізичних центрів обслуговування.

Місцеві податки — 65,7 тис. (6,2%). Зокрема йдеться про земельний податок, нерухомість та місцеві збори.

Менш чисельні, але важливі напрями:

- Акцизний податок, ліцензування — 28,8 тис. (2,7%)
- Електронні довірчі послуги — 29,0 тис. (2,7%)
- Інші, у т.ч. звернення громадян — 16,2 тис. (1,5%)
- Інформування про заборгованість — 1,4 тис. (1%)
- Податок на прибуток — 38,8 тис. (3,7%)

Незважаючи на меншу частку, ці напрямки часто пов'язані зі складними процедурами та потребують кваліфікованих роз'яснень.

Тому діаграма показує, що найбільше звернень стосується базових і найбільш проблемних для бізнесу та громадян сфер: ПДВ, єдиного податку, податків із доходів фізичних осіб та електронної звітності. Це свідчить про високу потребу у консультативній підтримці й постійному удосконаленні сервісної функції ДПС. Також структура звернень вказує на значне зростання ролі цифрових сервісів і потребу в подальшій автоматизації та спрощенні електронної комунікації між державою та платниками податків.

Добровільна сплата податків є важливим індикатором зрілості податкової системи та рівня довіри громадян до держави. У цьому процесі роль Державної податкової служби України (ДПС) виходить далеко за межі традиційного контролю. Сучасна ДПС — це не лише регулятор, а й партнер платника, який допомагає розуміти законодавство, уникати помилок і виконувати податкові обов'язки без зайвих конфліктів.

Першою та ключовою умовою добровільної сплати податків є довіра між платником і державою. ДПС формує цю довіру через прозоре адміністрування, відкритість даних та передбачуваність рішень. Зменшення корупційних ризиків і чіткість процедур роблять систему більш зрозумілою, а відтак — підвищують готовність платників діяти добровільно.

Важливу роль відіграє роз'яснювальна та інформаційна діяльність. Податкова служба щоденно надає консультації, проводить семінари, розробляє методичні матеріали, публікує інструкції та відповідає на запити платників. Чим краще громадяни та бізнес розуміють свої права і обов'язки, тим менше

допускають помилок і тим вищим стає рівень добровільного виконання податкових зобов'язань.

Суттєвий вплив на добровільну сплату має розвиток електронних сервісів. Електронний кабінет платника, цифрові форми звітності, автоматичні сповіщення та швидкі інструменти подання декларацій роблять сплату податків доступною та зручною. Чим простішою є процедура, тим більше людей готові виконувати її добровільно.

ДПС активно впроваджує партнерську модель взаємодії з платниками. Вона переходить від каральних інструментів до сервісного підходу: допомагає уникнути порушень, консультує щодо правильного заповнення документів, застосовує ризик-орієнтований підхід, щоб не перевантажувати сумлінних платників зайвими перевітками. Це формує відчуття співпраці, а не протиставлення.

Підвищення податкової грамотності — ще один напрям, у якому роль ДПС є надзвичайно важливою. Через освітні ініціативи, оновлені інформаційні ресурси та навчальні матеріали служба сприяє розумінню податкових процесів і підвищує загальний рівень культури оподаткування в суспільстві.

Добровільність сплати також залежить від відчуття справедливості. Коли платники бачать, що ухилення карається, а правила однакові для всіх — зростає готовність виконувати вимоги законодавства. ДПС забезпечує рівні умови шляхом боротьби з тіньовою діяльністю, контролем великих платників і прозорими перевітками.

Узагальнюючи, роль ДПС у забезпеченні добровільної сплати податків є комплексною та багатовимірною. Вона поєднує сервісність, роз'яснення, цифровізацію, справедливий контроль та формування податкової культури. Чим ефективніше ДПС вибудовує партнерські відносини з платниками, тим вищим стає рівень добровільності та тим поступальніше розвивається податкова система в цілому.

Податкова служба продовжує відігравати системоутворюючу роль у забезпеченні фінансової стабільності держави, особливо в умовах воєнного

стану. Результати аналізу показують, що попри зменшення окремих категорій перевірок, загальна ефективність контрольної роботи суттєво зросла. Зокрема, у 2024 році зафіксовано значне збільшення сум донарахувань, що свідчить про підвищення якості аналітичної діяльності та вдосконалення ризик-орієнтованих підходів.

По-друге, притаманні ДПС функції поступово трансформуються від суто фіскальних до сервісно-орієнтованих. Поширення електронних сервісів, автоматизація процесів і розвиток електронного кабінету платника значно спростили взаємодію бізнесу та громадян із податковими органами. Це сприяло підвищенню рівня добровільної сплати податків, зменшенню кількості помилок та формуванню позитивного досвіду користування податковими послугами.

По-третє, аналіз звернень платників податків свідчить про високий запит суспільства на якісне інформаційне супроводження та роз'яснення податкового законодавства. Найчастіше громадяни звертаються з питань ПДВ, єдиного податку, електронної звітності та сплати ПДФО й ЄСВ, що підтверджує потребу у подальшому вдосконаленні консультативної та освітньої діяльності ДПС.

По-четверте, рівень тіньової зайнятості залишається суттєвим викликом. Дані щодо виявлених фактів неоформленої праці засвідчують, що проблема потребує системної уваги та подальшого посилення превентивних інструментів. Водночас значна кількість працівників, які оформили трудові відносини після перевірок, демонструє дієвість контрольних заходів.

По-п'яте, у сфері нарахованої та сплаченої пені простежується різке зростання обсягів фінансових санкцій, тоді як частка їх фактичної сплати залишається відносно низькою. Це може сигналізувати про погіршення фінансового стану платників або про необхідність удосконалення механізмів стягнення санкцій та оптимізації процедури оскарження.

У підсумку, діяльність ДПС у досліджуваній період демонструє одночасно зростання результативності контрольних заходів, розширення сервісних можливостей і поступове формування партнерської моделі взаємодії

з платниками. Сукупність цих факторів має позитивний вплив на рівень податкової культури та дисципліни в країні, що є важливою умовою наповнення бюджету, забезпечення фінансової стійкості та побудови ефективної, справедливої податкової системи.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРАМОТНОСТІ ПЛАТНИКІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасні виклики, зумовлені воєнним станом, цифровою трансформацією та реформуванням податкової системи, потребують якісно нового підходу до формування податкової культури населення й бізнесу. Податкова грамотність стає не просто технічною навичкою, а важливою складовою фінансової стійкості держави та соціальної відповідальності громадян. У таких умовах модернізація податкової політики має бути спрямована не лише на зміну норм законодавства, а й на створення зрозумілого, передбачуваного та дружнього до платника середовища.

Нижче наведені ключові напрями, які забезпечують підвищення податкової культури та грамотності й водночас гармонійно поєднуються з тенденціями податкової модернізації.

1. Розвиток цифрових сервісів як основи доступності податкових знань

Цифровізація стала одним із найбільш дієвих напрямів у формуванні податкової свідомості. Електронний кабінет платника, онлайн-сервіси, автоматичне формування декларацій, сповіщення про строки сплати та інтерактивні підказки — усе це робить податкову систему простішою та зрозумілішою.

Покращення цифрової інфраструктури дозволяє:

- зменшити кількість помилок у звітності;
- знизити рівень стресу та страху перед податковими процедурами;
- підвищити довіру до органів влади;
- зробити податкову інформацію доступною 24/7.

Фактично цифрові сервіси стають “провідником” податкових знань для мільйонів платників.

2. Активізація комунікаційної та просвітницької діяльності ДПС

Підвищення податкової культури неможливе без системного пояснення змін законодавства, нових правил обліку та процедур адміністрування. Тому важливим напрямом є:

- регулярні вебінари та семінари;
- створення освітніх платформ та відеоуроків;
- оновлення довідників, інструкцій, FAQ;
- запуск податкових чат-ботів;
- широка присутність у соціальних мережах.

Просвітницька функція податкової служби перетворюється на стратегічний ресурс, що дозволяє людям краще розуміти економічні процеси та відповідально ставитися до виконання своїх податкових обов'язків.

3. Формування партнерської моделі взаємодії ДПС із платниками. Традиційна модель «контролер — підконтрольний» поступово відходить у минуле. На зміну їй приходить партнерська взаємодія, що базується на довірі, взаємній повазі та відкритому діалозі.

Це передбачає:

- консультування замість карального підходу;
- допомогу при заповненні документів;
- підтримку малого бізнесу;
- індивідуальний супровід великих платників;
- прозору логіку ризик-орієнтованих перевірок.

Коли платник бачить, що податкова служба налаштована на допомогу, добровільність сплати зростає природно.

4. Освітня інтеграція: податкові знання у школах, університетах та бізнес-курсах. Повноцінне формування податкової культури неможливе без того, щоб молодь з раннього віку знала основи: навіщо сплачуються податки, як формується бюджет, що таке ФОП, зарплатні податки, ПДВ, податок на прибуток.

Необхідно:

- вводити елементи податкової грамотності в шкільні програми;
- створити університетські курси з фінансової та податкової культури;
- підтримувати бізнес-школи та онлайн-курси;
- популяризувати податкові симулятори та інтерактивні тести.

Такі освітні інструменти підвищують не лише рівень знань, а й відповідальність громадян.

5. Підвищення прозорості адміністрування та спрощення процедур

Модернізація податкової політики вимагає простих і зрозумілих правил гри. Спрощення процедур адміністрування, чіткі алгоритми перевірок, зрозуміла структура санкцій та доступність законодавства — усе це сприяє зростанню довіри.

Ключові кроки:

- спрощення форм декларацій;
- мінімізація паперового документообігу;
- прозорість алгоритмів блокування ПН/РК;
- зменшення бюрократичного тиску;
- посилення підзвітності податкових органів.

6. Розвиток інститутів соціальної відповідальності платників

Податкова культура — це не лише знання та правила. Це також усвідомлення, що податки є внеском кожного у суспільні блага. Тому важливо формувати:

- культуру фінансової відповідальності;
- розуміння, що податки — це інвестиції у власну безпеку, освіту, медицину, дороги;
- усвідомлення ризиків тіньової економіки;
- позитивний імідж сумлінного платника.

Розвиток соціальної відповідальності перетворює податкову дисципліну з «обов'язку» на норму поведінки.

Модернізація податкової політики передбачає активне використання аналітичних інструментів:

- аналіз податкових ризиків;
- автоматичне виявлення типових помилок;
- створення персональних рекомендацій;
- сегментація платників за моделями поведінки.

Завдяки цьому ДПС може працювати проактивно, попереджаючи порушення ще до їх виникнення. Це знижує конфліктність і формує якісно новий рівень культури спілкування платника з державою.

Підвищення податкової культури та грамотності — це довгостроковий процес, який потребує злагоджених дій з боку держави, бізнесу, закладів освіти та суспільства в цілому. Умови модернізації податкової політики створюють унікальне вікно можливостей — поєднати цифрові технології, сервісний підхід і освітні програми в єдину систему розвитку податкової свідомості.

Високий рівень податкової культури — це не лише запорука наповнення бюджету, а й фундамент для соціальної справедливості, економічної стабільності та сталого розвитку України.

Державна податкова служба України все активніше використовує інформаційні кампанії як інструмент формування податкової культури. Йдеться не лише про контроль та перевірки, а й про системну роботу з обізнаністю громадян і бізнесу, поясненням їхніх прав і обов'язків, а також показом того, як податки працюють на розвиток держави.

Перша кампанія стосується щорічного декларування доходів громадянами та інформування про право на податкову знижку. Її мета — мотивувати людей добровільно декларувати доходи, показати переваги легальної зайнятості та повернення частини витрат через податкову знижку.

Податкова служба наголошує, що фізичні особи можуть отримати податкову знижку за витратами, здійсненими у 2023 році (наприклад, на навчання, іпотеку, благодійність, страхування, переобладнання авто, лікування

тощо), якщо до кінця 2024 року подадуть річну декларацію про майновий стан і доходи. Кампанія пояснює не стільки юридичні тонкощі, скільки практичний сенс: задекларував — повернув частину своїх коштів і водночас виконав обов'язок перед державою.

Друга інформаційна кампанія присвячена впровадженню Національної стратегії доходів до 2030 року. Її завдання — зробити процес реформ у податковій сфері зрозумілим для суспільства, пояснити, навіщо модернізують систему, як це вплине на бізнес та громадян, і чому це важливо для повоєнного відновлення та макрофінансової стабільності.

Стратегія передбачає вдосконалення податкового та митного адміністрування, наближення законодавства до стандартів ЄС, посилення доброчесності та антикорупційних інструментів. Окремий акцент робиться на прозорому обміні податковою інформацією з іншими країнами, виявленні прихованих активів, посиленні контролю за трансфертним ціноутворенням та впровадженні електронного аудиту. Через інформаційну кампанію ці складні речі «перекладають людською мовою» — пояснюють, що йдеться не про ускладнення життя платників, а про справедливіші правила гри.

Третя кампанія присвячена запуску експериментального проекту із запровадження системи управління податковими ризиками в ДПС. Її мета — пояснити платникам, що змінюється підходи до контролю: замість суто формальних перевірок — аналіз ризиків і робота з тими, хто реально створює загрози для надходжень бюджету.

Новий підхід передбачає класифікацію ризиків (реєстрації, звітності, сплати, декларування), створення «паспортів» податкових ризиків, централізоване прийняття рішень на основі об'єктивних даних, а не суб'єктивних оцінок, а також системне планування заходів реагування. Важливо, що постанова про експериментальний проект не вводить нових обов'язків для платників, а визначає внутрішні правила роботи самої ДПС. У перспективі це має зменшити кількість необґрунтованих перевірок і посилити довіру до податкових органів.

Загалом ці три кампанії працюють у спільному напрямі — підвищення податкової грамотності й формування відповідального ставлення до податків. ДПС не просто інформує про норми законодавства, а пояснює їхні наслідки, можливості, вигоди для платників і держави. Такий підхід є важливим кроком до побудови сучасної податкової системи, що базується на прозорості, партнерстві та добровільності виконання податкових зобов'язань.

У третьому розділі було досліджено комплекс сучасних підходів і стратегічних напрямів, спрямованих на підвищення податкової культури та податкової грамотності платників у контексті модернізації податкової політики України. Аналіз показав, що формування усвідомленої податкової поведінки є ключовою умовою ефективного функціонування податкової системи, особливо в умовах воєнного стану, зростання економічної нестабільності та трансформації державних інституцій.

Встановлено, що цифровізація податкових процесів — один із найбільш дієвих інструментів підвищення як податкової культури, так і якості адміністрування податків. Розвиток електронного кабінету платника, автоматизація подання звітності, використання електронних сервісів та впровадження Е-аудиту значно спрощують взаємодію платників із податковими органами, мінімізують ризики помилок і підвищують рівень довіри до ДПС.

Важливе значення має посилення комунікаційної та просвітницької діяльності податкової служби. Інформаційні кампанії, спрямовані на роз'яснення прав і обов'язків платників, змісту реформ, можливостей податкової знижки та механізмів декларування, роблять податкове законодавство більш зрозумілим і наближають його до громадян. Це сприяє зміцненню партнерської моделі взаємодії між ДПС, бізнесом і суспільством.

Доведено, що інтеграція податкових знань у систему освіти — від шкіл до спеціалізованих бізнес-курсів — є стратегічною інвестицією у формування

відповідального ставлення до сплати податків. Освітні програми створюють передумови для підвищення обізнаності майбутніх платників і формування у них податкової культури як важливої соціальної компетенції.

Суттєвим напрямом модернізації податкової політики є впровадження системи управління податковими ризиками, яка дозволяє підвищити ефективність контролю, зменшити адміністративний тиск на сумлінних платників і зосередити увагу на ризикових сферах. Комплаєнс-підхід формує прозорі правила, мінімізує суб'єктивність у прийнятті рішень і сприяє підвищенню довіри до податкової служби.

Узагальнюючи, модернізація податкової політики та розвиток податкової культури є взаємопов'язаними процесами. Ефективні комунікації, цифровізація, реформування механізмів контролю та підвищення податкової грамотності створюють підґрунтя для добровільної сплати податків, зменшення рівня тіньової економіки та забезпечення сталого наповнення бюджетів різних рівнів. Усі ці заходи спрямовані на побудову сучасної, прозорої та справедливої податкової системи, яка відповідає європейським стандартам і потребам повоєнного відновлення України.

ВИСНОВКИ

Нижче подаю розгорнуті, логічні та завершальні підсумкові висновки до кваліфікаційної роботи. Вони узагальнюють усі ключові положення дослідження: податкову культуру, податкову грамотність, діяльність ДПС, сучасні виклики, результати перевірок і напрями модернізації податкової політики.

У ході проведеного дослідження встановлено, що податкова культура та податкова грамотність є важливими складовими функціонування сучасної податкової системи й одними з ключових чинників забезпечення стабільності державних фінансів. Високий рівень податкової культури сприяє добровільному виконанню податкових зобов'язань, зміцненню довіри між державою та платниками податків, а також зниженню рівня тіньової економіки в країні.

У першому розділі було розкрито економічну сутність податкової культури, її структурні елементи, а також роль податкової грамотності як важливого соціально-економічного інструмента. Податкова культура була визначена як сукупність знань, цінностей, норм поведінки, ставлення до держави та усвідомленого підходу до виконання податкових обов'язків. Саме вона формує позитивну податкову поведінку й забезпечує прозору взаємодію між платниками податків та податковими органами. Податкова грамотність, у свою чергу, виступає механізмом підвищення обізнаності населення й бізнесу, допомагаючи усвідомити зміст податкової політики та вплив податків на економічний розвиток держави.

Другий розділ був присвячений аналізу діяльності Державної податкової служби України та дослідженню її інституційної ролі в забезпеченні добровільної сплати податків і підвищенні податкової дисципліни. Проведений аналіз показав, що, попри об'єктивні складнощі, пов'язані з воєнним станом, ДПС продемонструвала зростання ефективності своєї роботи. Зокрема, значно

збільшилися обсяги донарахувань за результатами перевірок, активізувалися заходи щодо виявлення тіньової зайнятості, а структура звернень платників продемонструвала зростаючий попит на консультаційну підтримку. Разом із тим, збереження низького рівня фактичної сплати пені свідчить про потребу в удосконаленні механізмів контролю та підвищенні відповідальності платників.

Особливу увагу в роботі було приділено інформаційним кампаніям ДПС, які стали дієвим інструментом формування податкової культури. Кампанії щодо декларування доходів, впровадження Національної стратегії доходів та управління податковими ризиками спрямовані на підвищення обізнаності громадян, прозорості реформ та формування нової філософії взаємодії між державою й платником. Це свідчить про поступовий перехід ДПС від каральної моделі до сервісної та партнерської.

У третьому розділі проаналізовано напрями підвищення податкової культури й грамотності в умовах модернізації податкової політики. Акцент зроблено на розвитку цифрових сервісів, посиленні комунікаційної діяльності ДПС, інтеграції податкових знань в освітні програми, прозорості процедур адміністрування та впровадженні системи управління податковими ризиками. Всі ці заходи є основою переходу України до сучасної моделі податкової системи, яка орієнтована на добровільність, довіру, сервісність і прозорість.

Таким чином, формування високого рівня податкової культури є багаторівневим процесом, що потребує спільних зусиль держави, бізнесу, суспільства та освітніх інституцій. Реформування податкової політики, розвиток електронних сервісів, модернізація підходів до контролю та активна інформаційно-роз'яснювальна робота ДПС створюють умови для підвищення податкової дисципліни й зростання фінансової стійкості держави.

Висока податкова культура — це не лише показник ефективності роботи податкових органів, а й важлива умова соціальної справедливості, економічної стабільності та сталого розвитку України в період воєнних і післявоєнних трансформацій. Її подальше зміцнення має стати пріоритетом державної податкової політики та важливим елементом економічного відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Катана О.С. Інституціональні засади розвитку податкової культури в державі. Ефективна економіка. 2015. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4678> (дата звернення: 14.09.2021).
2. Schumpeter J. A. (1929) *Ökonomie und Soziologie der Einkommensteuer* // *Der Deutsche Volkswirt*. Vol. 4. – pp. 380-385.
3. Башинський І.А. Податкова культура: генезис та сталі погляди на зміст поняття. Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління». 2014. №1(10). С.7-14
4. Башинський І. А. Формування податкової культури в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Arpdup/2011_2/2-5-1.pdf (дата звернення: 14.10.2021)
5. Василенко А.В. Формування податкової культури в Україні/А.В. Василенко. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf.
6. Андрущенко В. Л. Умови та ідеали податкової культури / В. Л. Андрущенко // Професійна етика працівника державної податкової служби як складова етики державного службовця України : матер. наук.-практ. конф. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2006. – С. 13–17.
7. Податковий менеджмент : навчальний посібник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима, В. В. Карпова – К. : Знання, 2008. – 525 с.
8. Податки: юридична практика // Л. В. Трофімова, О. В. Доманський, В. Г. Войтенко, Я. О. Шашенков ; Держ. податк. адмін. України ; редкол. : С. В. Буряк [та ін.]. – К. : ІВЦ ДПА України, 2009.
9. Ручкіна В.М. Формування податкової культури в Україні та аналіз її складових частин. Економіка промисловості. 2013. № 1-2 (61-62). - С. 194-200.
10. Nerre B. Do social and cultural norms matter? The Concept of Tax Culture. URL: <http://www.worldbank.org/publicsector/pe/Tax/norms/pdf>.
11. Мельник В. М., Кошук Т. В. Податкова політика України в умовах імплементації угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Фінанси України. 2016. №7. С. 7–25.

12. Таранов І. М. Фіскальний потенціал України та ефективність справляння податків : дис. канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / І. М. Таранов. – Тернопіль, 2004. – 20 с.
13. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): [монографія]. К.:Алерта, 2013. 384 с.
14. Ткачик Ф.П. Соціально-психологічні аспекти розвитку податкового консультування в Україні. Світ фінансів. 2017. Вип. 2. С. 118-127.
15. Дебет Кредит. Про податкову культуру і податкову дисципліну. URL: <http://dtkr.com.ua/debet/ukr/2001/44/44pr17.html>
16. Департамент інформаційно-сервісної підтримки. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura-/arhiv/aparat-dps1/departament-informatsiyno-servisnoi-pidtrimki/>
17. Сервіс «Пульс» Державної податкової служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/others/puls>
18. Лебедзевич Я.В. Гармонізація взаєностосунків суб'єктів податкових правовідносин. Міжнародний збірник наукових праць. 2015. Випуск 2(20).
19. Виходець А.М., Кізілова Є.А. Культура і етика взаємовідносин податкових інспекторів з платниками податків. К., 1999.]
20. Виходець О.М. Організаційна культура взаємовідносин підприємств з державною податковою службою: Монографія / О.М. Виходець. – О.: Олтех, 2009. – 98 с.
21. Карпінський Б.А. Удосконалення взаємин податкової служби з платниками податків / Б.А. Карпінський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. - №2 (68). – С. 128-136.
22. Воїнова Т. Деякі питання формування податкової культури в сучасних умовах / Т. Воїнова, О. Павленко // Вісник податкової служби України. – 2000. - №37. – С. 55-59.
23. Василенко А.В. Формування податкової культури в Україні / А.В. Василенко // Економічний вісник університету: збірник наукових праць. 2011.URL:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf

24. Пирога І. С. Оптимізація податкової культури України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Випуск 6. Том 2. С. 74–79.
25. Кучерова Г.Ю. Податкова культура як детермінанта сучасного оподаткування в Україні. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. Вип. 2(2). С. 53-62.
26. Torgler V. Tax morale: theory and empirical analysis of tax compliance. URL: http://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf
27. Давискіба К.В., Карпова В.В., Ревенко О.В. Податкова культура і проблеми її формування в сучасних умовах. Інфраструктура ринку. 2018. Вип. 19. С. 457-463. - Усе про право. URL: <http://www.allpravo.ua/diploma/doc45p0/instrum2717>
28. Агентство США з міжнародного розвитку. URL: <https://www.usaid.gov/>
29. Sinkuniene Kristina. Taxation Principles in Tax Culture: Theoretical and Practical Aspects Organizacij. Pro-Quest Health Management. 2005. Vol. 35.
30. Замасло О.Т., Бойчук О.І. Аналіз сучасного стану податкової культури в Україні. Бізнес Інформ. 2015. № 11. С. 351-357.
31. Індекс глобальної конкурентноспроможності / Гуманітарний портал: Дослідження// Центр гуманітарних технологій, 2006–2021. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index>
32. Аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/>
33. Сушко К.В., Чернова О.В. Місце України у глобальних економічних рейтингах. Економька та суспільство. 2017. Вип. 9. С. 110-114.
34. Неурядова правозахисна організація "Репортери без кордонів". URL: https://lb.ua/tag/3946_reporteri_bez_kordoniv.
35. Видання «Економічна правда». URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/10/24/652929/>.
36. Офіційний сайт PricewaterhouseCoopers Ukraine. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room.html>
37. Аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/>
38. Конкурентоспроможність податкової системи України. URL:

<https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/346b4f5fea17c5fc95695118bab1ec67.pdf>

39. Офіційний портал державної податкової служби. URL: <http://cv.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-372975.html>

40. Звіт про діяльність ДПС України у 2019-2020 рр. ДПС України URL: <https://tax.gov.ua/data/files/250851.pdf>

41. Державна податкова служба. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/254936.pdf>

42. Плани ДПС амбітні: запускаємо е-податки, е-ППО, е-акциз. Державна податкова служба. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/453824.html>

43. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>

44. Вітчизняний проект «Ціна держави». URL: <https://cost.ua/>

45. Кирилов О. Д. «Проблеми формування податкової культури в Україні». URL: http://www.taxation.lg.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112%3A2010-11-19-19-02-32&catid=41%3Ascientific-conference&Itemid=69.

46. Ситник Г. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2011. № 2. С. 25-34.

47. Сідельникова Л. П. Податкові та позичкові фінанси: фіскальна філософія вибору. Херсон : Грінь Д. С., 2010. 436 с.

48. Курінний В.Г., Аспекти розвитку податкової культури України. Матеріали Міжнародної наукової-практичної конференції «Економіка і менеджмент 2019: економіко-управлінські аспекти розвитку соціально-економічних систем». Дніпро: Біла К. О., 2019. Том 8, с. 48–49.

49. Усе про право. URL: <http://www.allpravo.ua/diploma/doc45p0/instrum2717>

50. Видання «Дзеркало тижня». URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/podatkoviv-problemi-zri-v-korin.html>.

51. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/beps-440>

52. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI/ Редакція від 20.09.2020 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-14>
53. Формування національної податкової культури в умовах євроінтеграції. Науково-дослідний інститут фіскальної політики. URL: <https://www.ndifp.com/1191/>
54. Барін О.Р. Принцип справедливості як один з основоположних принципів оподаткування. Порівняльно-аналітичне право. 2015. №5.
55. Коваленко Ю.М. Неформальні норми фінансового сектора економіки: економічна ментальність та інституційна довіра. Економічна теорія. 2011. № 2. С. 58-68.
56. Олейнікова Л.Г. Створення умов та сприяння добровільній сплаті податків як елемент удосконалення податкової політики України. Вісник Запорізького національного університету. 2010. №4(8). С. 273-278
57. Литвин Н.А. Окремі проблемні питання інформаційного забезпечення органів Державної фіскальної служби України. АУСПЦІЯ: міжнародне чесько-українське науково-теретичне видання. Прага, 2016. С. 144-152
58. Бамбізов Є.Є. Інформаційна функція державної фіскальної служби України: напрями реалізації. Юридичний вісник. 2017. № 1. С. 156-160.
59. Луцик А.І., Синютка Н.Г. Податковий інструментарій фіскальної політики в умовах діджиталізації фіскального простору. Світ фінансів. 2019. Вип. 1. С. 87-97